

ТЕТЯНА КОРЖИНСЬКА,

аспірант

(Україна, Хмельницький, Хмельницький національний університет)

TETIANA KORZHYNKA,

postgraduate student

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi National University)

Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців митної служби у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України

Comparative Pedagogical Analysis of Professional Training of Specialists of Customs Service at Higher Education Institutions of the Republic of Poland and Ukraine

У статті автором здійснено порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців митної служби у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України. Аналіз освітніх документів вищих навчальних закладів Республіки Польща дозволив провести аналіз навчальних планів різних вищих навчальних закладів, що готують спеціалістів за однією спеціальністю. Визначено критерії, за якими здійснювалося порівняння навчальних планів окремих вищих навчальних закладів Республіки Польща, а саме: характеристика навчальних дисциплін, їх кількість, обсяг часу на їх викладання, співвідношення між видами підготовки, специфіка навчальних програм. Вивчено питання професійної практичної підготовки студентів вищих навчальних закладів Республіки Польща, які навчаються за спеціальностями, що дозволяють виконувати професійну діяльність митника. Окреслено, що порівняльно-педагогічний аналіз досвіду щодо професійної підготовки майбутніх митників у високорозвинених країнах, зокрема у Республіці Польща, сприятиме удосконаленню фахової підготовки таких спеціалістів в Україні. Обґрунтовано можливості використання позитивного педагогічного досвіду вищих навчальних закладів Республіки Польща з професійної підготовки майбутніх митників у вітчизняній системі вищої освіти.

Ключові слова: фахівці митної служби, професійна підготовка, порівняльно-педагогічний аналіз, навчальний план, спеціальність, Республіка Польща.

In the article the author makes a comparative pedagogical analysis of the professional training of specialists of customs service at higher education institutions in the Republic of Poland and Ukraine. The analysis of educational documents of higher education institutions of the Republic of Poland has allowed to analyze the syllabus of different higher education institutions that train specialists of the same specialty. The criteria under which the comparison of curricula of some higher education institutions in the Republic of Poland are identified, including the characteristics of disciplines, its quantity, the number of teaching hours, the relationship between the types of training, the specificity of training curricula. The article is devoted to the problem of professional practical training of students of specialties that allow them to perform professional customs activity. The article outlines that the comparative pedagogical analysis of the experience with regard to the professional training of future customs officers in highly developed countries, particularly in the Republic of Poland, will contribute to improving the professional training of such specialists in Ukraine. The possibility of using positive pedagogical experience of higher educational institutions of the Republic of Poland in the field of professional training of future customs officers in the national higher education system has been studied.

Key words: customs service specialists, professional training, comparative pedagogical analysis, curriculum, specialty, the Republic of Poland.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобалізаційні та євроінтеграційні тенденції в сучасному українському суспільстві, нові соціально-економічні процеси, докорінні перетворення в освітній сфері: реальна, а не формальна система безперервної освіти, удосконалення змісту, методів навчання в усіх ланках освітньої галузі, інформатизація, комп'ютеризація процесів навчання, розширення міжнародних зв'язків зумовлюють потребу в удосконаленні системи вищої освіти нашої країни, спонукають шукати нові підходи до організації професійної підготовки майбутніх митників.

Враховуючи те, що стратегічним завданням освітньої політики України на сьогоднішній день є вихід освіти на ринок освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів, студентів у проєктах міжнародних організацій та співтовариств, – системне зіставлення зарубіжного та вітчизняного досвіду може сприяти

глибшому осмисленню власних проблем, виправленню помилок, прорахунків, підвищенню ефективності освітньої діяльності українських вищих навчальних закладів у сфері професійної підготовки фахівців митної служби. Тому порівняльно-педагогічний аналіз досвіду щодо професійної підготовки майбутніх митників у високорозвинених країнах, зокрема у Республіці Польща, сприятиме удосконаленню фахової підготовки таких спеціалістів в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій... Полеміка стосовно проблеми підготовки майбутніх митників існує як серед вітчизняних науковців (В. Ченцов, О. Нагорічна, П. Пашко, А. Крисоватий, А. Войцешук, І. Гуцул та ін.) так і серед науковців Республіки Польща (В. Чижовіч (W. Czyżowicz), М. Борковські (M. Borkowski), М. Богуміль (M. Bogumił), Й. Ярмул-Міколайчук (J. Jarmul-Mikołajczyk)) та ін.

Займаючись проблемою професійної підготовки майбутніх митників О. Нагорічна [2, с. 71–74] у своїх наукових статтях наголошувала на тому, що одним з ключових важелів формування професійної компетентності працівника митної служби є проходження навальної практики. У статті «Диверсифікація векторів підготовки фахівців для митно-податкової сфери», створеній у співавторстві, А. Крисоватого, А. Войцешука та І. Гуцул [1, с. 19–22], зазначено, що митник – це посадова особа з навичками фінансиста, економіста, юриста, психолога, лінгвіста, в деякій мірі науковця, яка має достатню фізичну підготовку.

До вивчення проблеми професійної підготовки фахівців митної служби неодноразово зверталися і польські дослідники, зокрема відомий на увесь світ вчений, державний службовець, фахівець в галузі міжнародного митного права В. Чижовіч (W. Czyżowicz) [5], який висвітлив своє бачення моделі навчання спеціалістів з митного обслуговування на прикладі Варшавської школи економіки. Також Й. Ярмул-Міколайчук (J. Jarmul-Mikołajczyk) [6], викладач Варшавської школи економіки, яка зазначає, що ключовими дисциплінами для вивчення є митна справа, митне право та митна політика та те, що до викладацької діяльності залучаються представники митних установ, що дає змогу опановувати знання, уміння й навички не тільки теоретичного, а й практичного характеру. Така практика є досить ефективною в Європі, але мало розповсюдженою серед вищих навчальних закладах України.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у здійсненні порівняльно-педагогічного аналізу практичного досвіду організації професійної підготовки фахівців митної служби у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України.

Виклад основного матеріалу... Об'єктивний науково-порівняльний аналіз педагогічних здобутків Республіки Польща може стати цінним джерелом для осмислення прогресивних ідей щодо формування нової стратегії та розвитку національної системи вищої освіти у сфері професійної підготовки майбутніх митників.

Для проведення процедури порівняльно-педагогічного аналізу слід врахувати змістове наповнення структурних компонентів, показників моделі професійної підготовки майбутніх митників Республіки Польща, які на етапі емпіричного дослідження можуть бути представлені як критерії та показники порівняння, де критерії виступають як ознаки порівняння, числом вимірювання яких є показники [4].

У даному дослідженні доцільно визначити такі критерії порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України, як: цільовий (стратегічні цілі професійної підготовки майбутніх митників); нормативно-правовий (законодавче поле, що регламентує професійну підготовку майбутніх митників); організаційний (особливості впорядкованості освітніх процесів у вищих навчальних закладах, що спрямовані на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців); змістовий (особливості змістового наповнення професійної підготовки майбутніх митників); технологічний (процедури, методи, технології, що сприяють якісній підготовці майбутніх митників); результативний (підсумкові досягнення реалізації професійної підготовки майбутніх митників).

За цільовим критерієм порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України доцільно акцентувати увагу на порівнянні такого показника як мета професійної підготовки майбутніх митників.

До нормативно-правового критерію порівняльно-педагогічного аналізу варто включити такі показники: закони, що регламентують професійну підготовку майбутніх митників; стандарти та стратегії професійної підготовки майбутніх митників.

Організаційний критерій порівняльно-педагогічного аналізу містить наступні показники: особливості вступних випробувань для абітурієнтів за спеціальностями митного спрямування; тривалість навчання за спеціальностями митної справи; графік навчального процесу студентів спеціальностей митної справи; тривалість практичної підготовки майбутніх митників.

За змістовим критерієм порівняльно-педагогічного аналізу варто звернути увагу на дослідженні таких показників: обсяг освітніх програм професійної підготовки майбутніх митників;

зміст і характеристика професійних компетентностей майбутніх митників; цикли професійної підготовки майбутніх митників за навчальним планом; перелік дисциплін, навчальних планів професійної підготовки майбутніх митників; змістове наповнення практичної підготовки майбутніх митників.

Технологічний критерій порівняльно-педагогічного аналізу включає такі показники: форми, методи організації освітнього процесу вищих навчальних закладів з підготовки майбутніх митників; особливості оцінювання навчальних досягнень студентів у процесі оволодіння професійними компетентностями.

До результативного критерію порівняльно-педагогічного аналізу варто включити наступні показники: професійні кваліфікації та сфери працевлаштування.

Основою для дослідження стали матеріали порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників у вигляді нормативних документів, що регламентують фахову підготовку митників, освітніх програм підготовки, навчальних планів, навчальних програм дисциплін, графіків організації навчального процесу, положень вступних випробувань, рекламної інформації сайтів ВНЗ України та Республіки Польща, положень про організацію освітнього процесу, положень про організацію та проведення практичної підготовки фахівців.

На основі вищезазначеного, в рамках емпіричного дослідження, яке проходило протягом 2014-2016 рр., для здійснення порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників нами було обрано вищі навчальні заклади України та Республіки Польща, серед яких є: Київський національний торговельно-економічний університет [3] та Університет економіки в Кракові [7].

Результати порівняльно-педагогічного аналізу особливостей підготовки майбутніх митників в Київському національному торговельно-економічному університеті та Університеті економіки в Кракові за цільовим критерієм показали певні відмінності.

Метою професійної підготовки майбутніх митників у Київському національному торговельно-економічному університеті є надання ґрунтовних знань студентам для виконання професійних завдань на первинних посадах в контексті реалізації загальних функцій товарознавчої, комерційної, організаційно-управлінської діяльності, прийнятті оперативних рішень, оперативному управлінні первинними підрозділами. В Університеті економіки в Кракові метою професійної підготовки майбутніх митників є становлення умінь досліджувати та оцінювати товари згідно зі стандартами, технічними вимогами, митними правилами, підготувати експертів у сфері контролю якості продукції, її використання.

Досліджуючи показник «законои, що регламентують професійну підготовку майбутніх митників» нормативно-правового критерію, зазначимо, що до основних законів, стандартів та стратегій професійної підготовки, якими керується Київський національний торговельно-економічний університет у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства є: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про митну справу в Україні», Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Державна національна програма «Освіта» та ін. Професійна підготовка майбутніх митників в Університеті економіки в Кракові регламентується такими нормативними документами як: Конституція Республіки Польщі, Закон про вищу школу, Закон «Про митну службу», Митний кодекс Республіки Польща, Стратегія митної служби на 2014-2020 роки, Митний кодекс Європейського Союзу тощо.

Порівнюючи результати досліджень за показником «особливості вступних випробувань для абітурієнтів» організаційного критерію професійної підготовки майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства, варто відзначити, що до Київського національного торговельно-економічного університету на здобуття визначеної спеціальності необхідно мати диплом про повну загальну середню освіту, пройти конкурсний відбір за предметами сертифікації ЗНО «українська мова та література», «іноземна мова» або «історія України» або «географія», «математика», скласти іспит із фаху у вигляді тестів. В Університеті економіки в Кракові приймають на навчання вступників, які мають диплом середньої школи, склали іспити з предметів «математика» або «хімія» або «географія» або «історія».

Слід зазначити, що за показником «термін навчання за спеціальностями митної справи» у Київському національному торговельно-економічному університеті – 8 семестрів (4 роки), в Університеті економіки в Кракові – 7 семестрів (3,5 років).

Щодо графіку навчального процесу студентів спеціальності «Торгівля товарами та митна служба», необхідно акцентувати увагу на те, що у Київському національному торговельно-економічному університеті навчальний рік складається з 40 тижнів поділених на 2 семестри: зимовий семестр (з 1 вересня приблизно до 20 січня наступного календарного року) складається з

20 тижнів занять і зимової екзаменаційної сесії; літній семестр (з 1 лютого приблизно до 30 червня) складається з 20 тижнів занять і літньої екзаменаційної сесії. В Університеті економіки в Кракові навчальний рік складається з 30 тижнів, поділений на 2 семестри: зимовий семестр (з 1 жовтня приблизно до 15 лютого наступного календарного року) складається з 15 тижнів занять і зимової екзаменаційної сесії; літній семестр (з 16 лютого приблизно до 15 вересня) складається з 15 тижнів занять і літньої екзаменаційної сесії.

Тривалість практичної підготовки майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства у Київському національному торговельно-економічному університеті складає 15 кредитів, в Університеті економіки в Кракові – 7 кредитів.

За змістовим критерієм порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників результати показали, що обсяг освітніх програм професійної підготовки у Київському національному торговельно-економічному університеті складає 240 кредитів, у Університеті економіки в Кракові відповідно співпадає 210 кредитів.

Вивчаючи особливості підготовки майбутніх митників за показником «зміст і характеристика професійних компетентностей майбутніх митників», було з'ясовано, що за час проходження професійної підготовки майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства у Київському національному торговельно-економічному університеті студенти можуть оволодіти такими компетентностями як: уміння визначати загальний порядок митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення; знання основних напрямів розвитку торговельних відносин України з іншими країнами, принципів формування митної політики в Україні; здатність оцінювати вплив митної політики на міждержавні відносини і роль України у цьому контексті.

Університет економіки в Кракові готує фахівців, які оволодівають наступними компетентностями: знання про особливості формування якості продукції, її використання; здатність розуміти специфіку зовнішньої торгівлі з урахуванням митної політики та міжнародних фінансів; уміння оцінювати товарну продукцію у відповідності до міжнародних стандартів і вимог.

Серед основних дисциплін, що реалізують професійну підготовку майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства у Київському національному торговельно-економічному університеті представлено такі: Іноземна мова, Історія України, Історія української культури, Право Філософія, Вища та прикладна математика, Хімія, Фізика, Інформаційні системи і технології, Безпека життєдіяльності, Психологія, Економічна теорія, Основи наукових досліджень, Українська мова, Філософія, Мікробіологія, Облік і аудит, Товарознавство, Матеріалознавство та основи технології виробництва товарів, Статистика, Основи стандартизації, метрології та управління якістю, Історія митної діяльності, Нормативно-правове регулювання митної справи, Економіка торгівлі, Маркетинг, Зовнішньоекономічна діяльність підприємства, Військова підготовка, Організація торгівлі, Торговельне підприємництво, Митні платежі, Основи митної справи, Менеджмент, Логістика, Естетика товарів та дизайн, Технічне регулювання. Оцінювання відповідності, Культурні цінності, Організація боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями, Технічні засоби митного контролю, Митно-посередницькі послуги.

Досліджуючи показники результативного критерію, а саме: професійні кваліфікації; сфери працевлаштування, – варто акцентувати увагу на те, що у Київському національному торговельно-економічному університеті професійна підготовка майбутніх фахівців з митної справи і товарознавства випускники отримують професійну кваліфікацію «Бакалавр з товарознавства і торговельного підприємництва, товарознавець», в Університеті економіки в Кракові – «Менеджер по продукції».

Сферами працевлаштування для випускників Київського національного торговельно-економічного університету є: державні органи, органи маркетингової служби, Державної фіскальної служби України, торгові компанії, установи, транспортні компанії, лабораторії якості продукції, маркетингові компанії; для випускників Університету економіки в Кракові: торгові компанії (внутрішня, міжнародна торгівля), відділи логістики та розподілу продукції, митні державні управління, транспортно-експедиторські, логістичні компанії.

Отже, емпіричне дослідження, яке відбувалося у формі порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки майбутніх митників у вищих навчальних закладах України та Республіки Польща показало, що процес підготовки має як спільні, так і відмінні риси. Вища освіта України є ступеневою – університети, інститути, академії забезпечують професійну підготовку майбутніх митників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра. Управління вищою освітою в Республіці Польща ґрунтуються на системі законодавчих актів, нормативних положень. Підготовка митних кадрів в Республіці Польща відбувається у таких навчальних закладах: університети, академії, вищі школи. Керівництво вищими навчальними закладами здійснює Міністерством народної освіти Республіки Польща. Матеріальна база українських вищих

навчальних закладів значно поступається базі навчальних закладів Республіки Польщі. Для скорочення цього розриву фінансування українським вищим навчальним закладам варто більш раціонально планувати свою позабюджетну діяльність.

Структура підготовки митних кадрів в Республіці Польща та Україні організована з дотриманням вимог Болонської декларації, при цьому обидві країни зберігають історичні та національні традиції підготовки фахівців митних спеціальностей. Головними компонентами змісту підготовки митників у Польщі є фахова підготовка, дисципліни циклу макро-, мезо-, мікро-економічних питань циклу, практика. В Україні найбільший обсяг навчального часу відводиться не на загальнопрофесійні дисципліни, а на дисципліни профільної підготовки відводиться менше навчального часу.

Значного поширення у практиці підготовки майбутніх фахівців митного спрямування у Республіці Польщі набули активні методи навчання – ділові ігри, тренінги, ситуаційні завдання, бізнес-кейси, симуляції, які дозволяють змоделювати реальну практичну ситуацію на конкретному підприємстві у певній галузі, застосувати на практиці отримані під час навчання теоретичні знання, проявити творчі здібності, гнучкість розуму та лідерські особисті якості. Проте в Україні готують більшою мірою теоретиків, які володіють знаннями про світові економічні системи й основи мікроекономіки, але при цьому важко орієнтуються у вирішенні конкретних практичних завдань і зазвичай невпевнені щодо прийняття нестандартних рішень.

Висновки... Отже, особливістю підготовки митників Республіки Польща сьогодні є реалізація європейського виміру, що знаходить відображення у визначенні мети і завдань підготовки митників; включенні вивчення європейської специфіки у змісті окремих дисциплін навчального плану; визнанні необхідності забезпечення реалізації рішень Болонського процесу та релевантних стандартів якості освіти; участі у європейських проєктах і схемах забезпечення мобільності студентів; заключенні міждержавних та міжінституційних угод. Однак, під час підготовки українських митників недостатньо уваги приділяється вивченню європейських цінностей, практично відсутні аспекти європейської інтеграції. Враховуючи вищезазначене, необхідно акцентувати увагу на вдосконаленні процесу професійної підготовки майбутніх митників в українських вищих навчальних закладах, орієнтуючись на досвід Республіки Польща, зберігаючи самобутні традиції українських митників.

До перспективних напрямків досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне висвітлити основні підходи до індивідуалізації процесу навчання та забезпечення можливості здобуття подвійної кваліфікації в рамках підготовки фахівців митного спрямування у вищих навчальних закладах Республіки Польща.

Список використаних джерел і літератури/References:

1.Крисоватий А. І. Диверсифікація векторів підготовки фахівців для митно-податкової сфери Крисоватий А., Войцешук А., Гуцул І. // Економіст. – 2015. – № 7. – с. 19-22. / Krysovatyi A. I. *Dyversyfikatsiia vektoriv pidhotovky fakhivtsiv dlia mytno-podatkovoi sfery (Diversification vectors training for customs and tax area)*, Ekonomist, 2015, № 7, pp. 19-22. [in Ukrainian].

2.Нагорічна О. С. Навчальна практика як основоположна складова формування професійної компетентності працівника митної служби – тези доп. І Всеукраїнського наук.-практ. круглого столу «Практика як основоположна складова підготовки фахівців галузі знань «Економіка та підприємництво»: діалог із роботодавцями». – Хмельницький : ХКТЕІ, 2009. – с. 71–74. / Nahorichna O. S. *Navchalna praktyka yak osnovopolozhna skladova formuvannia profesiinoi kompetentnosti pratsivnyka mytnoi sluzhby (Training practice as a fundamental component of the formation of professional competence of a customs official)*, Khmelnytskyi, 2009, pp.71-74. [in Ukrainian].

3.Офіційний сайт Київського національного торговельно-економічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua> / *Ofitsiyni sait Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu (Official site of Kyiv National University of Trade and Economics)*, Retrieved from: <https://www.knteu.kiev.ua> [in Ukrainian].

4.Український педагогічний словник / [авт.-уклад. С.У.Гончаренко]. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. / Honcharenko S.U. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk (Ukrainian Pedagogical Dictionary)*, Kyiv, 1997, 376 p. [in Ukrainian].

5.Czyżowicz W. Model kształcenia specjalist w obsłudze celnej / W. Czyżowicz // wyd. WSE w Warszawie. – 2012. – № – p. 10–28. / Czyżowicz W. Model kształcenia specjalist w obsłudze celnej, *WSE w Warszawie*, 2012, p. 10–28. [in Polish].

6.Миколајczyk J. Międzynarodowe umowy w sprawach celnych – specjalistyczny przedmiot na kierunku «polityka celna» [zasobów elektronicznych]. – Tryb dostępu : <http://katalog.uth.edu.pl/cgi-bin/koha/opac-showfile.pl?bibid=1380&t=1> [in Polish].

Mikołajczyk J. Międzynarodowe umowy w sprawach celnych – specjalistyczny przedmiot na kierunku «polityka celna» // Retrieved from <http://katalog.uth.edu.pl/cgi-bin/koha/opac-showfile.pl?bibid=1380&t=1> [in Polish]

7. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie [zasobów elektronicznych]. – Tryb dostępu : <http://uek.krakow.pl/pl/> / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie // Retrieved from [http://uek.krakow.pl/pl/\[in Polish\]](http://uek.krakow.pl/pl/[in Polish])

Дата надходження статті: «12» квітня 2016 р.
Стаття прийнята до друку: «26» квітня 2016 р.

Рецензенти:

Паламарчук Л. – доктор педагогічних наук, професор
Тернопільська В. – доктор педагогічних наук, професор

Коржинська Тетяна – аспірант Хмельницького національного університету, e-mail: korzhynska_tetiana@ukr.net

Korzhynska Tetiana – postgraduate student of Khmelnytskyi National University, e-mail: korzhynska_tetiana@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Коржинська Т. Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців митної служби у вищих навчальних закладах Республіки Польща та України / Тетяна Коржинська // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 83–88.

Cite this article as:

Korzhynska T. Comparative Pedagogical Analysis of Professional Training of Specialists of Customs Service at Higher Education Institutions of the Republic of Poland and Ukraine, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 83–88.

УДК: 37.013+502.31

ГАЛИНА КОТЛЯРЧУК,
аспірант

(Україна, Київ, Інститут проблем виховання НАПН України)

HALYNA KOTLIARCHUK,
postgraduate student

(Ukraine, Kyiv, Institute of problems of education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine)

Взаємодія з природою та виховання в учнів дбайливого ставлення до неї у творчій спадщині В. Сухомлинського

The Mutual Relation in the Effective Cooperation between Natural Environment and Pupils' Attitude to it in the Creative Heritage of V. Sukhomlynskyi

У статті висвітлюються ідеї В. Сухомлинського щодо ефективної організації взаємодії з довкіллям учнів загальноосвітньої школи з метою виховання в них дбайливого ставлення до природи, які він реалізовував у своїй педагогічній діяльності в Павлівській середній школі. Охарактеризовано форми організації навчально-виховного процесу, а також засоби та методи, використані В. Сухомлинським для досягнення поставленої мети. З'ясовано, що ефективними у контексті зазначеної проблеми виявилися спеціально організовані уроки мислення на природі, систематичні пізнавальні прогулянки, навчальні екскурсії, обладнані у школі «живі куточки». Визначено, що взаємодія з довкіллям сприяє гармонійному розвитку зростаючої особистості, її становленню і самореалізації, формуванню у неї екологічної свідомості і культури, високих моральних якостей, зокрема, дбайливого ставлення до природи.

Ключові слова: природа, краса природи, навколишнє середовище, виховання, дбайливе ставлення.

Pedagogical experience of V. Sukhomlynskyi in achieving the nature's potential used for solving problems of modern education process acquires the special actuality on the modern stage of development of humanity.

The aim of the article is to expose the basic ideas of V. Sukhomlynskyi on effective organization of cooperating with nature the general school's students with the aim of education in them of careful attitude toward nature.

According to V. Sukhomlynskyi, nature is the determinative factor of self-realization student's personality and it effectively promotes him to harmonious development. For effective realization of